

Відгук офіційного опонента
на дисертаційну роботу Гаврилко І.М.
«Функціонування систем моніторингу і контролю
в менеджменті підприємств»,

представлену на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)

1. Актуальність теми дисертації, її зв'язок із науковими програмами, планами, темами.

Аграрний сектор сьогодні є одним з рушіїв національної економіки України, і є всі підстави очікувати, що в майбутньому важливість такого сектору буде тільки зростати. Аграрний сектор займає важливе місце у структурі експортної продукції України, позитивно впливає на формування платіжного балансу держави, сприяє вирівнюванню валютного курсу. Підприємства аграрного сектору виступають великими платниками податків до державного бюджету та відносяться до великих роботодавців. Отже, питання управління підприємствами аграрного сектору, впровадження сучасних підходів та технологій управління, виконання функцій у складі управління такими підприємствами заслуговують бути у фокусі уваги вітчизняних науковців.

Функція контролю є однією з найбільш важливих в управлінні, оскільки саме вона забезпечує зворотний зв'язок від здійснених дій, оцінювання та коригування прийнятих рішень, формування основи для прийняття подальших управлінських рішень. Відповідно, увага до питань контролю в менеджменті окремого підприємства, а також до здійснення моніторингу діяльності підприємства для своєчасного виявлення та запобігання відхиленням в його діяльності представляється цілком виправданою та обґрунтованою.

Дисертація виконана згідно плану науково-дослідної роботи Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка, зокрема матеріали дисертації використано для виконання науково-дослідної теми «Механізми підвищення конкурентоспроможності, розвитку економічного та виробничо-технологічного потенціалу суб'єктів агропромислового виробництва» (номер державної реєстрації 0116U003477, 2016-2020 рр.).

Отже, тема дисертації Гаврилко І.М., яку присвячено питанням функціонування системи моніторингу та контролю в управлінні підприємствами на прикладі підприємств агропромислового комплексу, є актуальною, представляє інтерес для вітчизняних агропромислових підприємств.

2. Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків та результатів дисертаційної роботи.

Положення, висновки та результати дисертаційної роботи І.М. Гаврилко можуть розглядатися як достовірні та обґрунтовані завдяки використанню адекватного теоретичного базису дослідження, методологічній його основі та успішній апробації отриманих результатів.

Теоретичний базис дослідження склали положення моніторингу та контролю в управлінні підприємствами, адміністративної школи управління, наукові роботи вітчизняних та іноземних дослідників з питань здійснення моніторингу та контролю в управлінні підприємством.

Використані у дисертаційній роботі методи дослідження включають монографічний метод, історичний аналіз, табличний та графічний методи, багатофакторні регресійні моделі, метод коефіцієнтів, узагальнення, мережевий аналіз, алгоритмізацію, абстрагування, причинно-наслідковий аналіз, експертні оцінки, формалізацію, розрахунковий метод. Методи дослідження відповідають об'єкту дослідження та поставленій меті дослідження, дозволяють вирішити поставлені завдання.

Згідно існуючих вимог положення та результати дисертації використано в діяльності аграрних підприємств – ТОВ «Відродження» (довідка № 023 від 12.02.2020 р.) та ТОВ «Агрофірма імені Гагаріна» (довідка № 117 від 10.02.2020 р.), органів державної влади – Департаменті агропромислового розвитку Харківської обласної державної адміністрації (довідка № 01-02-05/149 від 11.02.2020 р.) – та впроваджено у навчальний процес у Харківському національному технічному університеті сільського господарства імені Петра Василенка (довідка № 05-131 від 12.02.2020 р.). Результати дослідження обговорені на науково-практичних конференціях протягом 2017-2019 років.

Отже, беручи до уваги теоретичний та методологічний базис дослідження, успішну апробацію результатів дисертаційної роботи, є підґрунтя для висновку про достатню міру достовірності та обґрунтованості положень та висновків дисертації І.М. Гаврилко.

3. Структура дисертаційної роботи та зміст її структурних частин.

Дисертація в цілому побудована логічно відповідно до поставленої мети та завдань дослідження. Структура дисертаційної роботи містить узагальнення теоретичних засад за темою дослідження, постановчу частину, аналітичну та конструктивну частини дослідження.

У першому розділі дисертації «Теоретично-методичні засади здійснення моніторингу та контролю в системі менеджменту аграрних підприємств»

проведено глибокий історичний аналіз генези функцій моніторингу та контролю (с. 19-24), розглянуто завдання моніторингу, висвітлено окремі його напрями та етапи розвитку (с. 25-31), розглянуто на основі історичного екскурсу та використання сучасних інструментів реалізацію контрольної функції в управлінні діяльністю аграрного підприємства (с. 36-41), висвітлено методичні засади моніторингу та контролю діяльності аграрних підприємств (с. 42-56) із виокремленням конкретних функцій моніторингу в системі управління підприємством та виокремлення зв'язку моніторингу із іншими процесами в управлінні підприємством, а також показано засади інтеграції моніторингу до систем управління аграрними підприємствами (с. 56-63).

У другому розділі дисертаційної роботи «Тенденції інтеграції інструментарію моніторингу та контролю в системи менеджменту аграрних підприємств» висвітлено результати оцінювання функціональних систем моніторингу та контролю в аграрних підприємствах Харківської області (с. 74-84), сформовано пропозиції щодо виконання контрольних функцій в менеджменті аграрних підприємств (с. 85-91), проведено статистичний аналіз діяльності агропромислових підприємств Харківської області (с. 91-98), розглянуто можливі для використання інструменти управління для здійснення моніторингу та контролю в управлінні агропромисловими підприємствами (с. 100-106), проведений аналіз можливих для впровадження інформаційних систем з метою покращання контролю в управлінні агропромисловими підприємствами (с. 109-113). При цьому особливу увагу приділено питанням контролю маркетингової діяльності агропромислового підприємства (с. 114-119).

У третьому розділі дисертації «Механізми інтеграції інструментарію моніторингу і контролю в системи менеджменту аграрних підприємств» розглянуто організаційно-економічні засади моніторингу та контролю в управлінні аграрними підприємствами (с. 123-134), представлено механізм управління інтеграцією моніторингу і контролю в систему менеджменту аграрного підприємства (с. 136-141), розкрито етапи функціонування механізму прийняття рішень під час здійснення контролю в системі управління підприємством (с. 142-144), сформовано пропозиції щодо побудови підсистем моніторингу та контролю в системі управління аграрними підприємствами (с. 145-152).

Складові частини дисертаційної роботи пов'язані між собою загальною логікою дослідження, викладені структурно, із дотриманням норм наукового стилю. Зміст дисертаційної роботи та окремих її структурних частин відповідає темі та меті роботи.

4. Наукова новизна положень, висновків та результатів дисертації.

Ознайомлення зі змістом дисертації Гаврилко І.М. дало змогу визначити ключові положення, що характеризують наукову новизну дослідження.

Центральним результатом дослідження є представлені у роботі концептуальні засади побудови та функціонування систем моніторингу та контролю в управлінні аграрними підприємствами на основі виділення моніторингу як окремої самостійної функції із формуванням необхідного методичного інструментарію, декомпозиції функції контролю із уточненням функціонального навантаження підрозділів підприємства, які мають займатися контролем та моніторингом. Такий результат розвиває теоретичні засади контролю як функції менеджменту та може бути покладений в основу формування систем контролю та моніторингу на вітчизняних підприємствах.

Заслуговують на увагу як результат дисертаційної роботи пропозиції щодо оцінювання ефективності виконання функцій моніторингу та контролю в управлінні аграрними підприємствами на основі врахування рівня виконання таких функцій, функціонування системи підтримки прийняття та впровадження управлінських рішень та рівня ефективності основної діяльності підприємства. Такий результат роботи може бути корисним для удосконалення виконання функцій моніторингу та контролю на підприємстві.

Певний інтерес представляє механізм прийняття та реалізації управлінських рішень на основі використання моніторингу та контролю у менеджменті аграрних підприємств. Позиція авторки роботи є обґрунтованою, оскільки моніторинг та контроль як функції управління не є самоцінними, а виконуються з метою виявлення та нейтралізації відхилень від заздалегідь визначеного вектору діяльності підприємства. І у такій ситуації прийняття та виконання управлінських рішень за результатами моніторингу та контролю є необхідним інструментом позитивного та негативного зворотного зв'язку у системі управління.

Позитивно слід оцінити пропозиції авторки роботи щодо інформаційної підтримки прийняття управлінських рішень на основі удосконалення змісту моніторингових процедур, окреслення можливих для використання корпоративних інформаційних систем, впорядкування моніторингових процедур. Цінність такого результату полягає у створенні передумов для формування необхідної інформаційної бази для здійснення моніторингу та контролю в діяльності агропромислових підприємств.

Окремим результатом дослідження є уточнення розуміння моніторингу та контролю як самостійних, але пов'язаних між собою функцій у складі управління підприємством. Прив'язування змісту моніторингу та контролю до індикаторів

стану внутрішнього та зовнішнього середовища, певних параметрів та ознак конкретизує їхній зміст як функцій управління та забезпечує можливість об'єктивізації змісту таких функцій в діяльності конкретного підприємства агропромислового комплексу з урахуванням особливостей його діяльності. Крім того, таке уточнене розуміння може бути корисним для подальшого визначення конкретного інструментального наповнення таких функцій у процесі їхнього виконання.

Для теорії та практики контролю як самостійної функції у складі управління агропромисловими підприємствами представляє інтерес формалізована у роботі у вигляді регресійної моделі залежність рівня економічної ефективності аграрних підприємств від організації та виконання функції контролю. Така залежність може бути корисною для організації петель зворотного зв'язку в системі управління агропромисловим підприємством, а також при визначенні раціонального рівня організації виконання функції контролю на основі комбінування маржинальних значень витрат, необхідних для організації виконання контролю, та фінансового результату діяльності підприємства.

Певний науковий інтерес представляють сформовані у роботі засади реалізації функції контролю на основі уточнення конкретних функцій елементів системи управління, які використовуються під час здійснення моніторингу та контролю, а також формування необхідних для здійснення контролю функціональних підсистем у структурі управління підприємством. Такий результат роботи є корисним для об'єктивізації змісту функцій моніторингу і контролю, переходу від концептуального рівня змісту таких функцій до прагматичного.

Результатом, що є також корисним для об'єктивізації моніторингу та контролю в менеджменті аграрних підприємств, є встановлення особливостей організації функцій моніторингу і контролю для аграрних підприємств, що є різними за розміром, масштабами виробництва та з урахуванням наявного рівня їхнього економічного потенціалу. Корисність результату полягає в тому, що принциповий зміст моніторингу та контролю є однаковим незалежно від параметрів діяльності підприємства, але особливості організації виконання таких функцій залежать від певних характеристик і параметрів діяльності підприємства, які слід обов'язково брати до уваги.

В цілому, напрацювання та здобутки, які представлені у дисертаційній роботі, формують внесок авторки роботи у теоретичні та інструментальні засади виконання функцій моніторингу та контролю в управлінні аграрними підприємствами, мають ознаки наукової новизни.

5. Практична цінність результатів дослідження.

Представлені у дисертаційній роботі результати дослідження мають не тільки наукову новизну, але й практичну цінність. До складу результатів, які мають практичну цінність, слід віднести такі:

рекомендації щодо формування бази контрольної інформації та інформаційної бази здійснення моніторингу та контролю для аграрного підприємства;

пропозиції щодо змісту інструментарію оперативного та стратегічного контролю;

пов'язані між собою мережева модель та діаграма Ганта для етапів діяльності аграрного підприємства;

механізм управління інтеграцією моніторингу і контролю в систему менеджменту аграрного підприємства;

Практична цінність представлених у дисертаційній роботі результатів дослідження підтверджується успішним використанням положень дисертації в діяльності вітчизняних підприємств, про що свідчать документи, які містяться у дисертації.

6. Виклад положень, висновків та рекомендацій дисертації в наукових працях дисертантки.

Відповідно до наявних вимог за темою дисертації І.М. Гаврилко надруковано сукупність наукових праць, зокрема, 6 статей у наукових виданнях, у тому числі 1 стаття – у закордонному науковому виданні, 3 друковані праці наукових конференцій. Кількість та зміст публікацій задовольняють існуючим вимогам щодо друку результатів дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеня кандидата наук (пп. 1,2 Наказу Міністерства освіти і науки України «Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук» №1220 від 23.09.2019 р.).

7. Відповідність теми та змісту дисертації профілю спеціальності.

Тема, мета дослідження, об'єкт та предмет дослідження, зміст та здобуті результати дисертації відповідають профілю спеціальності 08.00.04 – Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності), за якою дисертацію подано до захисту.

8. Оцінка змісту автореферату дисертаційної роботи.

Автореферат дисертаційної роботи в усіх основних положеннях відповідає змісту дисертаційної роботи та не містить положень, які були б відсутніми за текстом дисертації. Автореферат відповідає вимогам до автореферату дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук.

9. Зауваження до дисертаційної роботи та дискусійні положення.

Окремі положення дисертації викликають зауваження або є дискусійними.

1. Проведений історичний аналіз розуміння змісту моніторингу та економічного аналізу (п. 1.1) заслуговує на увагу, втім незрозуміло, чому автор зацентрував увагу на ХХ столітті, й фактично зупинився на 2004 році (с. 21), під час аналізу предметного поля дослідження; чому не проведено настільки ж докладний аналіз публікацій останніх 15 років щодо предметного поля; до того ж взяті до уваги виключно радянські та пост-радянські публікації без необхідного дослідження іноземних напрацювань з вибраних питань. Фактично, автор (табл. 1.2, с. 30) останні 25 років теорії та практики моніторингу зводить до одного етапу, що не можна визнати однозначно коректним.

2. Намагання вирішити значну кількість поставлених завдань дисертаційної роботи привело до надто стислого висвітлення окремих положень дослідження. До складу таких положень відносяться результати дослідження аграрних підприємств Харківської області в контексті дослідження (п. 2.1) (табл. 2.1 наведені результати оцінки потенціалу функціональних систем та рівня функціональних систем без розкриття змісту оцінювання та порядку розрахунку представлених результатів), розрахована регресійна модель зв'язку між обсягами продукції та показниками функціональних систем контролю (п. 2.1) (наведена результуюча модель (2.1) без представлення змісту розрахунків параметрів моделі, що унеможлиблює її верифікацію), результати інтеграційної взаємодії інструментів моніторингу і контролю (п. 2.1, рис. 2.2 представлено результуючу оцінку без надання проміжних розрахунків та коментарів щодо її формування). Такі положення роботи слід було б висвітлити детально.

3. Викликає нерозуміння, чому під час аналізу корпоративних інформаційних систем, які можуть бути використані для виконання функцій моніторингу та контролю (п. 2.2, 2.3), авторка зосередилася на системах російських та європейських виробників, чому під час такого аналізу не були проаналізовані програмні продукти українських виробників. Під час аналізу корпоративних інформаційних систем (п. 2.2, 2.3) було б доцільним зосередитися на вітчизняних системах відповідного призначення, а не обмежуватися аналізом систем виробництва країн Європи та Російської Федерації.

4. Вкрай дискусійним є погляд авторки на взаємозв'язок методів контролю та функцій управління та склад таких методів (табл. 2.4, п. 2.2). Самий зв'язок методів контролю для інших функцій управління – планування, обліку тощо – представляється дискусійним. Крім того, зі змісту таблиці випливає, що система раннього попередження є методом контролю для функції моніторингу (система не

є методом). Викликає сумнів формулювання окремих методів, зокрема таких як «метод планування стратегії за Ансоффом», «планування інвестицій», «контроль стратегії та її цільових показників», принцип обмеженої раціональності (принцип не може бути методом), психологічний підхід (підхід не може бути методом). Може, автору було б доцільно розглядати не суто методи, а інструментарій контролю, це дозволило б зняти значну частину зауважень.

5. Незавершеним виглядає зміст п. 1.2, який має назву «Реалізація контрольної функції в управлінні діяльністю аграрного підприємства», зокрема недостатньо розкритою залишилася галузева прив'язка: авторка провела змістовий історичний аналіз, окреслила можливість використання окремих інструментів для виконання функцій контролю та моніторингу, показала місце контролю в системі менеджменту аграрного підприємства, але при цьому не уточнила суб'єктів та зміст контролю саме для аграрного підприємства, не показала його особливості як об'єкту контролю.

6. Параграф 3.2 має назву «Механізм прийняття та реалізації управлінських рішень на засадах моніторингу та контролю в менеджменті аграрних підприємств», водночас за текстом параграфу мова йде про «механізм управління інтеграцією моніторингу і контролю в систему менеджменту аграрних підприємств» (рис. 3.4, п. 3.2). Хоча далі за текстом автор веде мову про механізм прийняття рішень, виділяючи окремі його етапи (с. 142-144). З тексту параграфу незрозуміло, як співвідносяться між собою всі зазначені механізми, або мова йде про один механізм, і авторка просто надто вільно використовує термінологічні позначення.

7. З логіки та мети дослідження незрозумілою є увага до питань прогнозування об'єму перевезень (с. 152-161). Важливість прогнозування не викликає сумнівів, втім, по-перше, прогнозування є окремою функцією, яка має слабке відношення до контролю та моніторингу; по-друге, незрозуміло, чому для прогнозування діяльності агропромислового підприємства вибраний вузький аспект транспортних перевезень; по-третє, викликає сумнів коректність розробки прогностичної моделі за даними п'яти періодів.

8. Рисунок 1.5 (с. 60) має назву «Принципи моніторингу», разом із тим за заголовком самого рисунку мова йде про «Принципи фінансової діагностики». Діагностика та моніторинг різняться за цілями та змістом. Доцільно уточнити, що саме авторка мала на увазі.

Зауваження є суттєвими, потребують коментарів та відповідей з боку авторки роботи під час її захисту, але не зменшують наукову цінність тих результатів, що мають наукову новизну.

10. Загальні висновки щодо дисертаційної роботи та її відповідності вимогам до дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук.

Як загальні висновки за результатами аналізу дисертаційної роботи Гаврилко І.М., автореферату дисертації, публікацій дисертантки у фахових наукових виданнях, можна стверджувати таке:

тема дисертаційної роботи є актуальною;

кваліфікаційні ознаки дослідження – об'єкт, предмет, мета та завдання дослідження – сформульовані коректно, є узгодженими між собою;

зміст дисертаційної роботи розкриває вирішення поставлених завдань;

теоретичний базис та використані методи дослідження відповідають об'єкту, предмету дослідження та поставленому завданню;

положення та результати дисертаційної роботи мають наукову новизну;

результати дисертаційної роботи використані в діяльності органів державної влади, аграрних підприємств, впроваджені у навчальний процес;

за змістом дисертаційної роботи є зауваження, що потребують коментарів дисертантки під час захисту дисертаційної роботи, але такі зауваження не зменшують рівень наукової новизни представлених результатів;

кількість публікацій за темою дисертаційної роботи відповідають вимогам для дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук;

автореферат дисертації роботи в усіх основних положеннях є тотожним за змістом дисертаційній роботі й не містить положень, які у дисертації є відсутніми.

Таким чином, є аргументи для висновку, що дисертаційна робота відповідає вимогам пп. 9,11,12,13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567 (зі змінами), що дає підстави для позитивного рішення щодо присудження Ірині Михайлівні Гаврилко наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Офіційний опонент,
радник члена Рахункової палати України,
доктор економічних наук, професор

Ю. С. Погорелов

Підпис Ю.С. Погорелова засвідчую

Член Рахункової палати України,
доктор економічних наук

А. М. Дідик